วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
JYRU
JOURNAL OF YALA RAJABHAT UNIVERSITY
ISSN 2985-1424 (Online)

การพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดปัตตานี

Development of a Competency-Based Islamic Studies Curriculum for Private Islamic Schools in Pattani Education Innovation Area

มูฮัมหมัดอาฟีฟี อัซซอลีฮีย์* นูรซีตา เพอแสละ สุไม บิลไบ เกตุ อัสมิมานะ และสุวรรณี หลังปูเต๊ะ
Muhammadafeefee Assalihee*, Nurseeta Phoesalae, Sumai Binbai, Kate Asmimana and Suwannee Langputeh

สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000
Teaching Islamic Studies Program, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Muang, Pattani 94000, Thailand
*Corresponding author, e-mail: muhammadafeefee.a@psu.ac.th
(Received: Feb 3, 2026; Revised: Feb 14, 2026; Accepted: Feb 24, 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนากรอบสมรรถนะอิสลามศึกษาสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม 2) ออกแบบองค์ประกอบและโครงสร้างหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะ และ 3) นำเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้และการประเมินผลฐานสมรรถนะในบริบทพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดปัตตานี การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสนทนากลุ่ม และประชุมเชิงปฏิบัติการ ผู้เข้าร่วมคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 59 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้พัฒนาหลักสูตร 37 คน กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์หลักสูตร 12 คน และคณะอนุกรรมการพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาปัตตานี 10 คน เก็บข้อมูลด้วยแนวคำถามการสนทนากลุ่ม ประชุมเชิงปฏิบัติการ บันทึกการสังเกต และสะท้อนคิด และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) กรอบสมรรถนะผู้เรียนจัดเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) สมรรถนะอิสลามพื้นฐาน (2) สมรรถนะฐานอีมาน และ (3) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ 2) องค์ประกอบหลักของหลักสูตร ได้แก่ (1) บทนำ (2) โครงสร้างหลักสูตร (3) ผลลัพธ์การเรียนรู้ (4) แนวทางการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะและการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (5) แนวทางการวัดและประเมินผล และ (6) การบริหารจัดการหลักสูตร โดยโครงสร้างหลักสูตรออกแบบให้ “ลดการสอน เพิ่มการเรียนรู้” ที่บูรณาการระหว่างสมรรถนะพื้นฐาน หน่วยบูรณาการ โครงงาน และกิจกรรมชุมชน โดยกำหนดเวลาเรียน 320 ชั่วโมง/ปี (ม.1 - ม.3) และ 420 ชั่วโมง/ปี (ม.4 - ม.6) ซึ่งลดสาระจากหลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546 มากถึงร้อยละ 25 - 30 และ 3) แนวทางจัดการเรียนรู้เน้นสถานการณ์จริง การเรียนรู้ร่วมมือ และโครงงาน ขณะที่การประเมินเน้นตามสภาพจริงและพัฒนาการรายบุคคล ครอบคลุมความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะ ประโยชน์ของงานวิจัยคือ หลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะที่สามารถนำไปใช้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และเป็นฐานเชิงนโยบายสำหรับการขยายผลในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาต่อไป

คำสำคัญ : หลักสูตรฐานสมรรถนะ อิสลามศึกษา พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา การศึกษาในศตวรรษที่ 21 การประเมินตามสภาพจริง

Abstract

This study aimed to (1) develop a competency framework for Islamic Studies in private Islamic schools, (2) design the components and structure of a competency-based Islamic Studies curriculum, and (3) formulate guidelines for competency-based learning management and assessment within the Pattani Education Innovation Area (PEIA). A qualitative design was employed using focus group discussions and participatory workshops. A total of 59 purposively selected participants were involved, including 37 curriculum developers, 12 curriculum review experts, and 10 subcommittee members responsible for private Islamic school development in PEIA. Data were collected through focus groups, workshops, observations, and reflective notes, and analyzed using content analysis. The findings indicate that: 1) the student competency framework comprises three interrelated components: (1) foundational Islamic

competencies, (2) Iman-based competencies, and (3) desirable characteristics; 2) the curriculum framework consists of six core elements: (1) an introduction, (2) curriculum structure, (3) learning outcomes, (4) competency-based learning and character development guidelines, (5) assessment guidelines, and (6) curriculum management. The curriculum was developed under the principle of "teach less, learn more," integrating foundational competencies, interdisciplinary units, projects, and community-based activities. Instructional time was allocated at 320 hours per year (Grades 7 - 9) and 420 hours per year (Grades 10 - 12), representing a 25 - 30% reduction from the 2003 Islamic Studies Curriculum; and (3) instructional approaches emphasize authentic contexts, collaborative learning, and project-based learning, while assessment prioritizes authentic and individualized developmental evaluation across knowledge, skills, attitudes, and personal attributes. The study presents a validated competency-based Islamic Studies curriculum for private Islamic schools and a policy foundation for expansion within PEIA.

Keywords: Competency-based curriculum, Islamic studies, Educational innovation area, Twenty-first century education, Authentic assessment

บทนำ

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามประเภทสอนศาสนาควบคู่สามัญในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีบทบาทสำคัญในฐานะสถาบันทางสังคม วัฒนธรรม และศาสนา ที่ทำหน้าที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ ความศรัทธา และคุณธรรมของเยาวชนมุสลิม ควบคู่กับการจัดการศึกษาสามัญ โรงเรียนประเภทนี้ไม่เพียงเป็นพื้นที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางศาสนา หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการเตรียมผู้เรียนให้สามารถดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกับสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีคุณภาพ (Aree & Rahman, 2016; Assalihee, 2025) อย่างไรก็ตามการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจำนวนมากยังคงเผชิญปัญหาคุณภาพและข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง ทั้งด้านกรอบหลักสูตร การจัดสรรเวลาเรียนที่มากเพราะต้องเรียนทั้งวิชาศาสนากับสามัญ และระบบการประเมินผลที่เน้นเพียงความรู้ ส่งผลให้การเรียนการสอนยังคงยึดติดกับการถ่ายทอดเนื้อหาและรายวิชามากกว่าการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนในการนำหลักอิสลามไปใช้ในชีวิตจริง (Aree & Rahman, 2016; Kuakul & Wae-useng, 2017)

ปัจจุบันการศึกษาศตวรรษที่ 21 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนบนฐานสมรรถนะ (Competency-Based Education: CBE) ที่บูรณาการความรู้ ทักษะ และเจตคติ เพื่อการแก้ปัญหา การทำงาน และการดำรงชีวิต (Gervais, 2016) การจัดการเรียนรู้เน้นลดการเรียนรู้แบบท่องจำ และเพิ่มการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง (Curry & Docherty, 2017) แนวคิดดังกล่าวมีรากฐานจากปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) และทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructionism) ที่มองว่าการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ การลงมือปฏิบัติ และการสร้างความหมายด้วยตนเอง มากกว่าการรับถ่ายทอดเนื้อหาเพียงอย่างเดียว (Noaparast, 2022) อย่างไรก็ตามสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม แนวคิด CBE ยังคงเป็นความท้าทายสำคัญเนื่องจากกรอบสมรรถนะส่วนใหญ่ยังไม่สามารถบูรณาการมิติด้านศาสนาและจริยธรรมอันเป็นแกนกลางสำคัญของการศึกษาอิสลามได้อย่างครบถ้วน (Nuraeni *et al*., 2023) ความไม่สมดุลระหว่างสมรรถนะเพื่อการทำงานกับสมรรถนะบนฐานศรัทธาจึงเป็นโจทย์ใหญ่ที่โรงเรียนต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในการปรับตัวสู่การศึกษายุคใหม่ ซึ่งจำเป็นต้องยึดโยงกับหลักการที่ว่าการศึกษาอิสลามคือ กระบวนการบูรณาการความรู้ ศรัทธา และวิถีชีวิตเข้าด้วยกันเป็นองค์รวมอย่างแยกขาดจากกันไม่ได้ (Nasucha *et al*., 2023; Uyuni & Adnan, 2020) และแม้แนวคิดการศึกษาอิสลามมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังขาดกรอบสมรรถนะ หลักสูตร และแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะในบริบทประเทศไทย ช่องว่างของงานวิจัยจึงอยู่ที่การขาดการพัฒนากรอบสมรรถนะอิสลามศึกษาที่เชื่อมโยงระหว่างสมรรถนะทางศาสนากับสมรรถนะที่จำเป็นในการใช้ชีวิตปัจจุบันและอนาคต เช่นเดียวกับงานวิจัยในพื้นที่แม้งานด้านการศึกษาเชิงพื้นที่นวัตกรรมการศึกษามีการดำเนินการหลายเรื่อง แต่งานส่วนใหญ่ยังไม่ได้เจาะลึกไปยังการพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาโดยตรง เช่น โครงการสานพลังเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการรู้หนังสือในจังหวัดยะลา (Ladlia *et al*., 2022) โครงการพัฒนากลไกความร่วมมือในการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของจังหวัดปัตตานี (Sungtong, 2021) ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นการเติมเต็มองค์ความรู้ที่เน้นบริบทโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามโดยเฉพาะที่จะเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาและประยุกต์ใช้ในโรงเรียนต่อไป

งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนกรอบแนวคิดหลักสูตรฐานสมรรถนะ (Competency-based curriculum) ที่มุ่งพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในการบูรณาการความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะ เพื่อสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตจริงได้อย่างมีความหมาย (Natalie & Mario, 2023; Office of the Secretary of the Education Council, 2021) โดยผสานกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์อย่างองค์รวม (Holistic human development) บนฐานโลกทัศน์อิสลาม (Al-Faruqi, 1989; Assalihee, 2025) และทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructionism) (Noaparast, 2022) การออกแบบหลักสูตรใช้หลักการออกแบบย้อนกลับ (Backward design) เป็นกรอบเชิงวิธีวิทยา โดยเริ่มจากการกำหนดสมรรถนะปลายทางของผู้เรียน ออกแบบเกณฑ์การประเมินและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในบริบทชีวิตจริง (Hansen, 2023; McTighe & Wiggins, 2012) เพื่อเปลี่ยนผ่านจากการสอนเน้นเนื้อหา ไปสู่การพัฒนาสมรรถนะบนฐานศรัทธา จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม และสร้างมุสลิมที่ดำรงชีวิตในโลกสมัยใหม่ได้อย่างสมดุล ทั้งนี้หลักสูตรที่มีประสิทธิภาพต้องบูรณาการทั้งปรัชญาที่ชัดเจน วัตถุประสงค์ที่วัดได้ เนื้อหาและกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนระบบการประเมินที่หลากหลายและการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Ornstein & Hunkins, 2018)

การศึกษานี้ดำเนินการภายใต้กรอบพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ซึ่งมุ่งกระจายอำนาจทางการศึกษา ลดการควบคุมจากส่วนกลาง และค้นหานวัตกรรมทางการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนและชุมชน (Office of the Council of State, 2019) จังหวัดปัตตานีได้รับการประกาศเป็นพื้นที่นำร่องนวัตกรรมการศึกษา จึงเอื้อให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามารถทดลอง และพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะที่เชื่อมโยงศาสนา ชีวิต และสังคมร่วมสมัยอย่างยืดหยุ่น งานวิจัยนี้จึงตั้งคำถามการวิจัยหลัก 1) กรอบสมรรถนะอิสลามศึกษาที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร 2) องค์ประกอบและโครงสร้างหลักสูตรควรออกแบบอย่างไร และ 3) แนวทางการจัดการเรียนรู้และประเมินผลฐานสมรรถนะควรเป็นอย่างไร คำถามนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงวิชาการ และข้อเสนอเชิงนโยบายที่สนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะภายใต้บริบทพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนากรอบสมรรถนะอิสลามศึกษาสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
2. เพื่อออกแบบองค์ประกอบและโครงสร้างหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะ
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้และการประเมินผลฐานสมรรถนะ

วิธีดำเนินการวิจัย

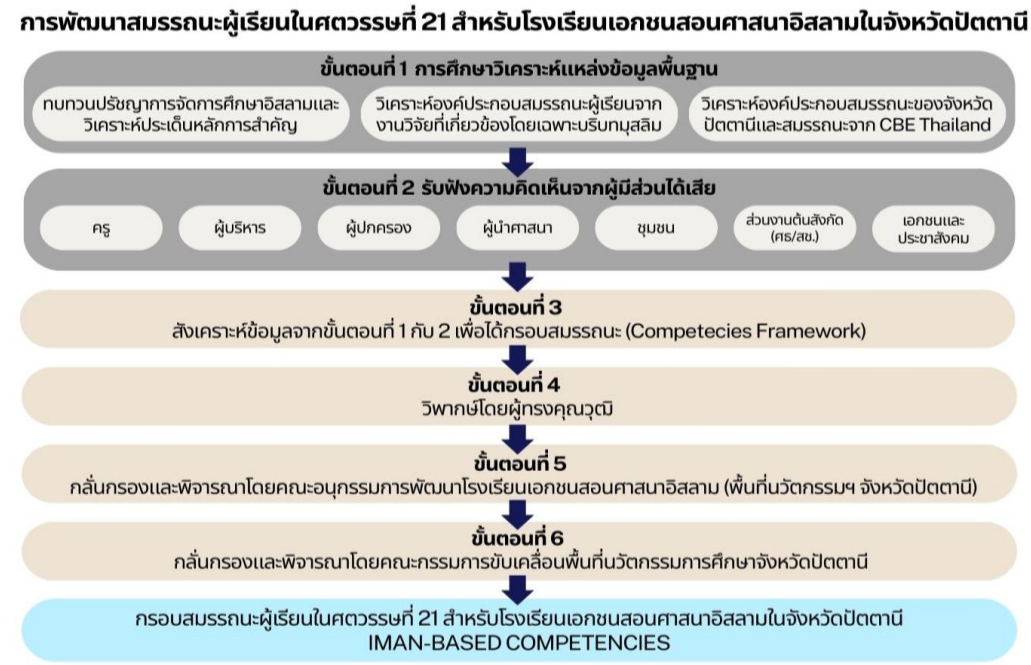
1. การออกแบบการวิจัย การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) (Alam *et al*., 2025) และประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล การสนทนากลุ่มเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มุมมอง และข้อเสนอแนะจากบริบทจริงของสถานศึกษา

2. ผู้เข้าร่วมการวิจัย ประกอบด้วย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีบทบาทในการออกแบบหลักสูตรในบริบทพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดปัตตานี ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยทีมวิจัยร่วมกับสำนักงานการศึกษาเอกชน (สช.) จังหวัดปัตตานีคัดเลือกโรงเรียน และผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้พัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะ จำนวน 37 คน จาก 30 โรงเรียน (โรงเรียนในประกาศพื้นที่นวัตกรรมจังหวัดปัตตานี จำนวน 10 โรงเรียน และนอกประกาศ จำนวน 20 โรงเรียน) ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้าฝ่ายวิชาการ ครูแกนนำ ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนชุมชน ผู้แทนภาคเอกชนและประชาสังคม และผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร ทำหน้าที่ร่วมออกแบบ ปรับปรุง และสังเคราะห์กรอบสมรรถนะ และโครงสร้างหลักสูตรผ่านกระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วม 2) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหาร และผู้แทนครูผู้สอน จำนวน 12 คน ที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มวิพากษ์หลักสูตร เพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความสอดคล้องเชิงบริบท และความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง และ 3) คณะอนุกรรมการพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จำนวน 10 คน ทำหน้าที่ให้ความเห็น เสนอแนะ ตรวจสอบ และให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงระบบต่อการพัฒนาหลักสูตร

3. เครื่องมือการวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ประกอบ 1) แบบวิเคราะห์เนื้อหา สำหรับศึกษาเอกสารเชิงนโยบายและหลักการที่เกี่ยวข้อง เช่น ปรัชญาการศึกษาอิสลาม หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546 กรอบสมรรถนะของจังหวัดปัตตานี และของชาติ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และจำแนกร่างกรอบสมรรถนะเบื้องต้น 2) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสะท้อนมุมมอง ประสบการณ์ และข้อเสนอแนะจากกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วน

และ 3) แนวคำถามสำหรับการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อใช้ในการระดมความคิดเห็น วิเคราะห์ประเด็นปัญหา และร่วมกันออกแบบกรอบสมรรถนะให้มีความสมบูรณ์ สอดคล้องกับบริบทโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในส่วนการพัฒนากรอบสมรรถนะและหลักสูตรเน้นกระบวนการที่มีความยืดหยุ่น ผ่านการระดมความคิดทั้งในรูปแบบกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ เพื่อรวบรวมข้อมูลและมุมมองที่หลากหลายจากผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วน เครื่องมือวิจัยทั้งหมดได้รับการประเมินคุณภาพและความเหมาะสมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล และจริยธรรมการวิจัย ข้อมูลจากการการสนทนากลุ่ม ประชุมเชิงปฏิบัติการ และบันทึกสะท้อนคิด ทำการวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) โดยใช้การให้รหัสแบบผสมผสานทั้งเชิงอุปนัยและนิรนัย และพัฒนาเป็นธีมตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย กระบวนการวิเคราะห์ดำเนินการโดยคณะผู้วิจัยร่วมกันตรวจสอบ และอภิปรายรหัสข้อมูลในลักษณะวนรอบ (Iterative process) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบ แนวคิดร่วม และประเด็นสำคัญจากผู้มีส่วนได้เสียหลายภาคส่วน ความน่าเชื่อถือของข้อมูลตรวจสอบระหว่างแหล่งข้อมูล กลุ่มผู้เข้าร่วม และวิธีการเก็บข้อมูล พร้อมทั้งการตรวจสอบร่วมระหว่างนักวิจัยและการยืนยันผลกับผู้เข้าร่วมบางส่วน (Member checking) เพื่อเสริมความเที่ยงตรงของผลการวิเคราะห์ (Li & Zhang, 2022) และโครงการผ่านการรับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (รหัสรับรอง psu.pn.2-085/67) ซึ่งผู้วิจัยมีการดำเนินการตามกรอบมาตรฐานจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ทุกขั้นตอน โดยกระบวนการพัฒนากรอบหลักสูตรแสดงในภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการพัฒนากรอบสมรรถนะผู้เรียนสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
(**ที่มา** : ผู้วิจัย)

ผลการวิจัย

1. การพัฒนากรอบสมรรถนะอิสลามศึกษาสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในเขตพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดปัตตานี ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) สมรรถนะอิสลามพื้นฐาน (2) สมรรถนะอิสลามด้านการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และ (3) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งทั้งสามองค์ประกอบมีความเชื่อมโยงกันในเชิงระบบและสะท้อนแนวคิดการพัฒนาผู้เรียนอย่างองค์รวม ดังนี้

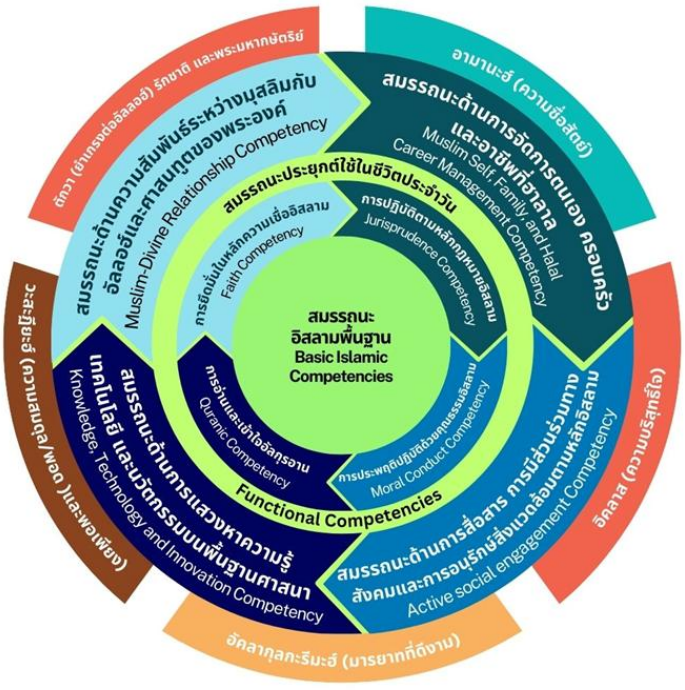
1.1 สมรรถนะอิสลามพื้นฐาน (Islamic foundation competencies) สมรรถนะอิสลามขั้นพื้นฐาน หมายถึง การแสดงออกถึงหลักอากีดะฮ์ (ความเชื่อ) การปฏิบัติชารีอะฮ์ (กฎหมายและการปฏิบัติ) แสดงอัคลาก (คุณธรรมจริยธรรม) และ

ทักษะอัลกุรอานในฐานะแหล่งความรู้หลักของอิสลาม ประกอบด้วย 4 สมรรถนะหลัก ได้แก่ *(1) สมรรถนะการยึดมั่นในหลักความเชื่ออิสลาม* หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจ ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักศรัทธาทั้ง 6 ประการของอิสลาม การเข้าใจและจดจำหลักอากีดะฮ์ การศรัทธาในอัลลอฮ์ มลาอิกะฮ์ คัมภีร์ ศาสนทูต วันสิ้นโลก และตักดีร การธำรงอัตลักษณ์มุสลิมท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความเคารพ และการแยกแยะสิ่งถูกผิดตามหลักการอิสลาม *(2) สมรรถนะการปฏิบัติตามหลักกฎหมายอิสลาม* หมายถึง ความสามารถในการนำหลักฟิกฮ์และกฎหมายอิสลามมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างถูกต้องและมีความรับผิดชอบ ซึ่งครอบคลุม การปฏิบัติรุกน์ (บทบัญญัติ) อิสลาม 5 ประการ ได้แก่ การกล่าวชะฮาดะฮ์ การละหมาด การจ่ายซะกาต การถือศีลอด และการทำฮัจญ์ การเลือกบริโภคอาหารฮาลาล การหลีกเลี่ยงสิ่งที่ฮารอม และการประกอบกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ การจัดการเวลา การเงิน และทรัพยากรต่าง ๆ ตามหลักการอิสลาม *(3) สมรรถนะการประพฤติปฏิบัติด้วยคุณธรรมอิสลาม* หมายถึง ความสามารถในการแสดงออกถึงคุณธรรมและจริยธรรมตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ผ่านการกระทำและการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งครอบคลุม การควบคุมตนเอง การจัดการอารมณ์ การปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเมตตา ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ และความเคารพต่อ ครอบครัว เพื่อน หรือคนในชุมชน การเป็นผู้นำที่ดี และการรับผิดชอบ *(4) สมรรถนะการอ่านและเข้าใจอัลกุรอาน* หมายถึง ความสามารถในการอ่าน ทำความเข้าใจ และนำคำสอนจากอัลกุรอานมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งครอบคลุม การอ่านอัลกุรอานด้วยการออกเสียงที่ถูกต้องตามกฎตัจญ์วีด และการจดจำซูเราะห์และอายะห์สำคัญต่าง ๆ การเข้าใจความหมาย และบริบทของอายะห์ต่าง ๆ การเชื่อมโยงเนื้อหากับเหตุการณ์ในชีวิตจริง การนำคำสอนและหลักการจากอัลกุรอานมาใช้ในการตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา และการสื่อสารแบ่งปันความรู้กับผู้อื่น

1.2 สมรรถนะอิสลามด้านการประยุกต์ใช้ในสมรรถนะอิสลามด้านการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะอิสลามด้านการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ชื่อว่า IMAN-based competencies (สมรรถนะฐานอีมาน) โดยคำว่า IMAN หมายถึง “ศรัทธา” ซึ่งเป็นฐานของสมรรถนะทั้งหมดในอิสลาม กรอบสมรรถนะดังกล่าวประกอบด้วยสมรรถนะหลัก 4 ด้าน ได้แก่ *(1) สมรรถนะด้านความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับอัลลอฮ์และศาสนทูตของพระองค์ (Islamic-divine relationship competency: I)* การที่ผู้เรียนเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของความสัมพันธ์ที่มีต่ออัลลอฮ์และศาสนทูต สามารถนำหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างถูกต้องและมีความหมาย ดำเนินชีวิตด้วยสำนึกแห่งการเป็นบ่าวที่ดี มีวิจารณญาณในการวิเคราะห์ สามารถสื่อสาร และใช้แนวทางของท่านนบีมุฮัมมัดเป็นแบบอย่างในการรักษาความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการปฏิบัติศาสนกิจและการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน *(2) สมรรถนะด้านการจัดการตนเอง ครอบครัว และอาชีพที่ฮาลาล (Muslim self, family, and halal career management competency: M)* หมายถึง การที่ผู้เรียนสามารถจัดการตนเองและครอบครัวตามหลักการอิสลาม โดยรู้จักและเห็นคุณค่าในศักยภาพของตนเอง ตั้งเป้าหมายชีวิตและวางแผนอนาคตบนพื้นฐานของหลักการศาสนา สามารถจัดการอารมณ์ ปัญหา และภาวะวิกฤตจนบรรลุสู่สภาวะสมดุล (Resilience) มีสุขภาวะองค์รวมที่ดีทั้งกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณตามหลักการอิสลาม มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ในครอบครัว สร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิกในครอบครัว และประกอบอาชีพที่ฮาลาล (อนุมัติในอิสลาม) ด้วยความซื่อสัตย์ มีจรรยาบรรณ และความรับผิดชอบต่อสังคม *(3) สมรรถนะด้านการสื่อสาร การมีส่วนร่วมทางสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามหลักอิสลาม (Active social engagement competency: A)* หมายถึง การที่ผู้เรียนมีทักษะการสื่อสาร ทักษะการทำงานกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น และทักษะข้ามวัฒนธรรม สามารถรวมพลังทำงานเป็นทีมตามหลักการชูรอ (การปรึกษาหารือ) มีบทบาทในฐานะพลเมืองที่เข้มแข็งทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก มีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคมด้วยความรับผิดชอบ และตระหนักในหน้าที่ของการดูแลและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าและยั่งยืนตามหลักการอิสลาม *(4) สมรรถนะด้านการแสวงหาความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมบนพื้นฐานศาสนา (Knowledge, technology and innovation competency: N)* หมายถึง การที่ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ (ฏอลาบุลอิลมี) ตามคำสอนของอิสลาม มีความสามารถในการคิดขั้นสูง ทั้งการคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดเชิงระบบ คิดสร้างสรรค์ และคิดแก้ปัญหา โดยบูรณาการหลักการศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ สามารถใช้และรู้เท่าทันเทคโนโลยี มีจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยีและวิทยาการต่าง ๆ และสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมบนพื้นฐานของหลักการอิสลาม

1.3 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน (Desired attributes) หลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะจังหวัดปัตตานี มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ที่สอดคล้องกับการเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์ (อินซานกามิล) ประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ 5 ประการ ดังต่อไปนี้ *(1) ตักวา (ความยำเกรงต่ออัลลอฮ์) รักชาติ และพระมหากษัตริย์* หมายถึง ความยำเกรง และความระมัดระวังตนในทุกการกระทำและความคิด สำนึกถึงการมีอยู่ของอัลลอฮ์ตลอดเวลา และพยายามปฏิบัติตามคำสั่งใช้ และละเว้นคำสั่งห้ามของพระองค์ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ผู้เรียนรักชาติ และเป็นพลเมืองที่ดีในฐานะผู้แทนของอัลลอฮ์บนแผ่นดิน (คอลีฟะฮ์) ผู้เรียนเคารพสถาบันพระมหากษัตริย์ตามหลักการอิสลามที่สอนให้เชื่อฟังผู้ปกครองที่ชอบธรรม รู้จักแสดงความเคารพ และภักดีต่อพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นประมุขของประเทศ และร่วมสร้างความสามัคคี และเสถียรภาพของสังคมภายใต้กรอบคุณค่าอิสลามที่เน้นความยุติธรรม และการปกป้องสวัสดิการของประชาชน *(2) อามานะฮ์ (ความซื่อสัตย์)* หมายถึง ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจได้ และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ผู้เรียนที่มีคุณลักษณะด้านอามานะฮ์จะรักษาสัญญาและคำพูด ไม่โกหกหรือหลอกลวง รักษาความลับ ไม่ทุจริตหรือคดโกง และปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถ ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ต่ออัลลอฮ์ ต่อตนเอง ต่อครอบครัว หรือต่อสังคม *(3) อิคลาส (ความบริสุทธิ์ใจ)* หมายถึง ความบริสุทธิ์ใจในการกระทำทุกอย่างเพื่ออัลลอฮ์เท่านั้น โดยปราศจากเจตนาแอบแฝงหรือหวังผลตอบแทนจากมนุษย์ มีคุณลักษณะด้านอิคลาสจะมีแรงจูงใจในการทำความดีเพื่อความพอพระทัยของอัลลอฮ์ ไม่ใช่เพื่อคำชมเชย เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือผลประโยชน์ทางโลก ผู้เรียนจะตระหนักว่าการงานที่ดีแต่ปราศจากอิคลาสอาจไร้คุณค่า ณ อัลลอฮ์ และจะพยายามชำระจิตใจให้บริสุทธิ์จากริยาอ์ (การโอ้อวด) และการตั้งภาคี (ชิริก) ในรูปแบบที่แอบแฝง *(4) อัคลากุลกะรีมะฮ์ (มารยาทที่ดีงาม)* หมายถึง มารยาทและคุณธรรมที่ดีงามตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ผู้เรียนที่มีคุณลักษณะด้านอัคลากุลกะรีมะฮ์จะมีความสุภาพ อ่อนโยน มีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อดทน อดกลั้น ให้อภัย ถ่อมตน รู้จักบุญคุณ และมีความเป็นธรรม *(5) วะสะฏียะฮ์ (ความสมดุล/พอดี)* หมายถึง ความสมดุลและความพอดีในทุกมิติของชีวิต ผู้เรียนที่มีคุณลักษณะด้านวะสะฏียะฮ์ จะมีความพอดีในการปฏิบัติศาสนกิจ ไม่มากเกินไปจนละเลยหน้าที่อื่น และไม่น้อยเกินไปจนละเลยหน้าที่ต่ออัลลอฮ์ มีความพอดีในการใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือยหรือตระหนี่ และมีความสมดุลในการดำเนินชีวิต

ภาพที่ 2 กรอบสมรรถนะอิสลามศึกษาสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานี
(**ที่มา** : ผู้วิจัย)

2. การออกแบบองค์ประกอบและโครงสร้างหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบหลัก 6 ส่วน ได้แก่ (1) บทนำ (ความเป็นมาและความสำคัญของหลักสูตร ปรัชญา วิสัยทัศน์ หลักการ และเป้าหมาย) (2) โครงสร้างหลักสูตร (สมรรถนะพื้นฐานอิสลามศึกษา สมรรถนะอิสลามด้านการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน คุณลักษณะที่พึงประสงค์ โครงสร้างเวลาเรียน กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (3) ผลลัพธ์การเรียนรู้ (ตัวชี้วัดสมรรถนะ และระดับความสามารถของสมรรถนะ) (4) แนวทางการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะและการพัฒนาคุณลักณะที่พึงประสงค์ (หลักการและวิธีการจัดการเรียนรู้ บทบาทครูและบทบาทผู้เรียน ตัวอย่างการจัดตารางเรียนหลักสูตรอิสลามฐานสมรรถนะ ตัวอย่างโครงการสอนและแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาบูรณาการ (5) แนวทางการวัดและประเมินผล (6) การบริหารจัดการหลักสูตร (บทบาทของผู้เกี่ยวข้อง (ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง ชุมชน) การนิเทศติดตามหลักสูตร การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร) และด้านโครงสร้างหลักสูตร พบว่า หลักสูตรได้รับการออกแบบโดยยึดสมรรถนะเป็นแกนกลางและจัดสัดส่วนเวลาเรียนให้เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย โดยให้ความสำคัญทั้งต่อการสร้างรากฐานทางศาสนา และการพัฒนาความสามารถในการประยุกต์ใช้หลักอิสลามในชีวิตจริง โครงสร้างหลักสูตรสะท้อนความต่อเนื่องของการพัฒนาผู้เรียนจากการวางอัตลักษณ์มุสลิมไปสู่การเสริมสร้างสมรรถนะเชิงลึกและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยโครงสร้างเวลาเรียนหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะมุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นถึงตอนปลาย จัดสัดส่วนเวลาเรียนอย่างสมดุลระหว่างการเรียนรู้พื้นฐาน หน่วยการเรียนรู้บูรณาการ โครงงาน และประสบการณ์วิชาชีพฮาลาล เพื่อสนับสนุนแนวคิด “ลดการสอน เพิ่มการเรียนรู้” อย่างเป็นรูปธรรม ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (320 ชั่วโมงต่อปี) หลักสูตรเน้นการวางรากฐานความรู้และสมรรถนะอิสลามควบคู่กับการเรียนรู้จากประสบการณ์ ขณะที่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (420 ชั่วโมงต่อปี) เพิ่มความลึกของเนื้อหา การบูรณาการสมรรถนะ และการเรียนรู้เชิงโครงงานและการฝึกประสบการณ์จริง และหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะ ลดปริมาณสาระและชั่วโมงเรียนลงประมาณร้อยละ 27–30 เมื่อเทียบกับหลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546 โดยเป็นการลดเชิงโครงสร้างที่เปลี่ยนจากการเรียนรู้แบบเน้นเนื้อหา ไปสู่การเรียนรู้เชิงสมรรถนะและการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง โครงสร้างหลักสูตรดังแสดงในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 โครงสร้างเวลาเรียนหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะและเปรียบเทียบกับหลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546

องค์ประกอบการเรียนรู้	ร้อยละของเวลาเรียน	ลักษณะการจัดการเรียนรู้	ม.1–ม.3 (ชั่วโมง/ปี 320)	ม.4–ม.6 (ชั่วโมง/ปี 420)	หลักสูตรอิสลามศึกษา 2546
1. การเรียนรู้พื้นฐาน / พื้นฐานและเฉพาะทาง	30–40	• ฟัรดูอีน / อิสลามเชิงลึก • อัลกุรอาน ตัจวิด และ ภาษาอาหรับ • ประวัติศาสตร์อิสลาม / วิทยาการอิสลามสมัยใหม่	96–128	126–168	ไม่น้อยกว่า 440-600 ชั่วโมง/ปี
2. หน่วยการเรียนรู้บูรณาการ 4 สมรรถนะหลัก*	30–40	• ความสัมพันธ์กับอัลลอฮ์และศาสนทูต • การจัดการตนเอง ครอบครัว และอาชีพฮาลาล • การมีส่วนร่วมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม • ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมฐานอิสลาม	96–128	126–168	ไม่มี
3. โครงงานฐานสมรรถนะ / โครงงานนวัตกรรม	10–15	• โครงงานบูรณาการสมรรถนะ • วิจัย พัฒนา และนำเสนอผลงาน	32–48	42–63	ไม่มี
4. กิจกรรมชุมชน / ประสบการณ์วิชาชีพฮาลาล	5–10	• กิจกรรมชุมชน และบริการสังคม • ฝึกงานด้านฮาลาล	16–32	21–42	มีฝึกสอนสำหรับชั้นสูงบางโรงเรียน
รวม	100		**320**	**420**	**440-600**

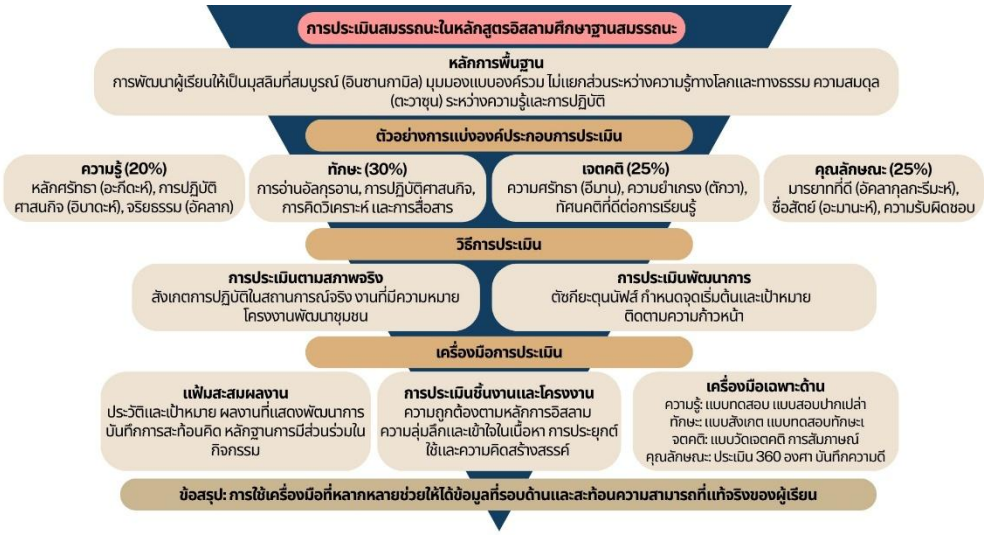
* โรงเรียนออกแบบตามจุดเน้น อัตลักษณ์ และชุมชน

3. แนวทางการจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลฐานสมรรถนะ

แนวทางการจัดการเรียนรู้สมรรถนะพบว่า การจัดการเรียนรู้ในหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะใช้แนวคิดการสอนฐานสมรรถนะเป็นกรอบหลัก โดยมุ่งพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในการบูรณาการความรู้ ทักษะ และเจตคติเพื่อ

นำไปใช้ในการแก้ปัญหาและปฏิบัติภารกิจในสถานการณ์จริง การจัดการเรียนรู้เน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ชัดเจนและสามารถประเมินได้ การประยุกต์ใช้ความรู้ในบริบทชีวิตจริง และการเรียนรู้แบบองค์รวมที่เชื่อมโยงมิติทางศาสนาและชีวิตประจำวัน วิธีการสอนประกอบด้วยการออกแบบกิจกรรมเชิงปฏิบัติ การใช้สถานการณ์หรือกรณีศึกษาที่สะท้อนปัญหาจริง การเรียนรู้แบบร่วมมือและการทำโครงงาน รวมถึงการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นตามความแตกต่างระหว่างผู้เรียน พร้อมทั้งการให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างต่อเนื่องเพื่อสนับสนุนการพัฒนาสมรรถนะ นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้ยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ผ่านการลงมือปฏิบัติและการสะท้อนคิด ซึ่งช่วยส่งเสริมการพัฒนาความรับผิดชอบ การคิดเชิงวิเคราะห์ และความสามารถในการนำหลักอิสลามไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม

แนวทางการวัดและประเมินผลสมรรถนะพบว่า การประเมินในหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะถูกออกแบบให้ครอบคลุมการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมตามแนวคิดอิสลาม โดยประเมินทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะอย่างสมดุล และเน้นความสามารถในการนำความรู้ไปใช้จริงมากกว่าการท่องจำ สัดส่วนการประเมินกำหนดให้ด้านความรู้ประมาณร้อยละ 20 ด้านทักษะร้อยละ 30 ด้านเจตคติร้อยละ 25 และด้านคุณลักษณะร้อยละ 25 ซึ่งสามารถปรับยืดหยุ่นได้ตามบริบทของโรงเรียน การประเมินตามสภาพจริงถูกใช้เป็นแนวทางหลัก เพื่อสะท้อนการปฏิบัติศาสนกิจ การดำเนินชีวิต และการมีส่วนร่วมทางศาสนา และสังคมของผู้เรียน เครื่องมือการประเมินมีความหลากหลาย ได้แก่ แฟ้มสะสมผลงาน การประเมินโครงงาน การสังเกต การทดสอบทักษะ การสอบปากเปล่า แบบวัดเจตคติ การสัมภาษณ์ และการประเมินคุณลักษณะ ซึ่งช่วยให้การประเมินสะท้อนสมรรถนะและพัฒนาการที่แท้จริงของผู้เรียนได้อย่างรอบด้าน

ภาพที่ 3 แนวทางการวัดและประเมินผลสมรรถนะหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะ
(**ที่มา** : ผู้วิจัย)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะผู้เรียนสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) สมรรถนะอิสลามพื้นฐาน (2) สมรรถนะฐานอีมาน (IMAN-based competencies) และ (3) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกันในเชิงระบบและมุ่งพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ข้อค้นพบนี้สะท้อนการเปลี่ยนกรอบแนวคิดจากการจัดการศึกษาแบบเน้น “เนื้อหาและรายวิชา” ไปสู่การพัฒนาผู้เรียนบนฐานสมรรถนะที่มีความหมายต่อการดำรงชีวิตจริง สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาฐานสมรรถนะ (Competency-based education) ที่มุ่งพัฒนาความสามารถในการบูรณาการความรู้ ทักษะ และเจตคติเพื่อการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพในบริบทศตวรรษที่ 21 (Curry & Docherty, 2017; Gervais, 2016) อย่างไรก็ตามความโดดเด่นของงานวิจัยนี้อยู่ที่การยึด “อีมาน” เป็นฐานคุณค่า ซึ่งช่วยขยายกรอบ CBE ให้สอดคล้องกับโลกทัศน์อิสลามและบทบาทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในฐานะสถาบันที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ ศรัทธา และคุณธรรมของเยาวชนมุสลิมควบคู่กับการจัดการศึกษาสามัญ (Aree & Rahman, 2016; Assalihee, 2025)

การกำหนดสมรรถนะด้านการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในรูปแบบ IMAN แสดงให้เห็นว่า สมรรถนะของผู้เรียน

มุสลิมไม่อาจแยกออกจากมิติศาสนาและคุณค่าได้ (Nasucha *et al*., 2023; Uyuni & Adnan, 2020) การเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับอัลลอฮ์ การจัดการตนเองและอาชีพฮาลาล การมีส่วนร่วมทางสังคม และการแสวงหาความรู้และนวัตกรรม ทำให้สมรรถนะถูกนิยามใหม่ในฐานะความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีความหมายในสังคมพหุวัฒนธรรม ประเด็นนี้ช่วยเติมเต็มช่องว่างของแนวคิด CBE กระแสหลักซึ่งมักพัฒนาบนฐานโลกทัศน์แบบฆราวาสและละเลยมิติศาสนาและจริยธรรมเชิงลึก (Nuraeni *et al*., 2023) ในมุมมองของผู้วิจัย กรอบ IMAN ไม่ได้เป็นเพียงการประยุกต์ CBE ในบริบทอิสลาม หากแต่เป็นสถาปัตยกรรมสมรรถนะที่ตั้งอยู่บนฐานคุณค่า ซึ่งนิยามสมรรถนะใหม่จากความสามารถเชิงผลสัมฤทธิ์ ไปสู่ความสามารถเชิงการกระทำที่ฝังรากในศรัทธา และความรับผิดชอบต่อสังคม

ผลการวิจัยด้านองค์ประกอบพบว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบตามมาตรฐานหลักสูตรที่กำหนด ทั้งปรัชญา เป้าหมาย กระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล (Ornstein & Hunkins, 2018) โครงสร้างหลักกสูตรถูกออกแบบโดยจัดสัดส่วนเวลาเรียนอย่างสมดุลระหว่างสมรรถนะพื้นฐาน หน่วยการเรียนรู้บูรณาการ โครงงาน และกิจกรรมชุมชน โครงสร้างดังกล่าวตอบโจทย์ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่งานวิจัยก่อนหน้าชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามยังคงเผชิญภาระรายวิชามากเกินไป (Aree & Rahman, 2016; Kuakul & Wae-useng, 2017) การออกแบบหลักสูตรนี้จึงเป็นการแปลงแนวคิด “ลดการสอน เพิ่มการเรียนรู้” ให้เป็นรูปธรรมผ่านโครงสร้างหลักสูตร ไม่ใช่เพียงการปรับวิธีการสอนในระดับห้องเรียน ในด้านการจัดการเรียนรู้ การวิจัยพบว่าการใช้การสอนฐานสมรรถนะผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติ สถานการณ์จริง การเรียนรู้แบบร่วมมือและโครงงาน ช่วยเปลี่ยนบทบาทครูจากผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ และหลักสูตรช่วยลดเวลาเรียนจากหลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546 มากถึงร้อยละ 25-30 ของสาระวิชาทั้งปี การเปลี่ยนผ่านนี้สอดคล้องกับทั้งแนวคิดการศึกษาฐานสมรรถนะ (Curry & Docherty, 2017; Gervais, 2016) และหลักการเรียนรู้ในอิสลามที่เน้นการคิดใคร่ครวญ และการปฏิบัติ (Assalihee, 2025; Uyuni & Adnan, 2020) และสะท้อนรากฐานทางปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) กับการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructionism) ที่มองว่าการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ การลงมือปฏิบัติและการสร้างความหมายของผู้เรียน มากกว่าการรับถ่ายทอดเนื้อหาเพียงอย่างเดียว (Noaparast, 2022) อย่างไรก็ตามผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงนี้ต้องอาศัยการพัฒนาศักยภาพครูอย่างต่อเนื่อง มิฉะนั้นการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะอาจถูกลดทอนเหลือเพียงการเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมโดยไม่เปลี่ยนกรอบคิดเชิงลึกของการสอน

ผลการวิจัยด้านการวัดและประเมินผลสะท้อนว่า การประเมินสมรรถนะที่ครอบคลุมความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะ ผ่านการประเมินตามสภาพจริงและพัฒนาการรายบุคคล สามารถสะท้อนความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียนได้ดีกว่าการสอบแบบมาตรฐาน อย่างไรก็ตามในเชิงนโยบายพบความไม่สอดคล้องเชิงโครงสร้างระหว่างแนวคิดฐานสมรรถนะกับระบบการประเมินระดับชาติที่ยังเน้นการควบคุมจากส่วนกลาง หากไม่มีการปรับระบบให้ยืดหยุ่นเพื่อเปิดพื้นที่ให้โรงเรียนใช้การประเมินตามบริบทจริง การปฏิรูปการเรียนรู้จะถูกจำกัดอยู่เพียงระดับสถานศึกษาเท่านั้น ทั้งนี้ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเป็นกลไกเชิงนโยบายที่มีจุดแข็งสำคัญในการหนุนเสริมให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามารถออกแบบหลักสูตรและจัดการเรียนรู้บนฐานอัตลักษณ์ทางศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ พรบ. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 (Office of the Council of State, 2019) ในขณะที่งานวิจัยส่วนใหญ่ที่ผ่านมามุ่งเน้นสถานศึกษาภาครัฐและพัฒนาการบริหารหลักสูตรและทักษะทั่วไป (Ladlia *et al*., 2022; Sungtong, 2021) งานวิจัยนี้จึงเติมเต็มช่องว่างองค์ความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะ และชี้ให้เห็นว่าการกระจายอำนาจทางหลักสูตรไม่ใช่เพียงกลไกการบริหาร แต่เป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างของการพัฒนาการเรียนรู้อย่างมีความหมายในสังคมพหุวัฒนธรรม

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามารถจัดระบบสมรรถนะผู้เรียนเป็นกรอบ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ สมรรถนะอิสลามพื้นฐาน สมรรถนะฐานอีมาน และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งช่วยขยับการจัดการศึกษาจากการเน้นเนื้อหาและรายวิชาไปสู่การพัฒนาผู้เรียนอย่างองค์รวมบนฐานศรัทธา คุณค่า และการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง โครงสร้างหลักสูตรและแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ออกแบบภายใต้กรอบนี้เอื้อต่อการลดการสอนและเพิ่มการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง ขณะเดียวกันผลการวิจัยยังสะท้อนว่า ความสำเร็จของการจัดการศึกษาฐานสมรรถนะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะอำนาจด้านหลักสูตร การประเมินผล และการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายคือรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศธจ. หรือ สช. ควรส่งเสริมให้พื้นที่นวัตกรรม

การศึกษาเป็นกลไกหลักในการกระจายอำนาจทางการศึกษา โดยอนุญาตให้สถานศึกษามีอิสระในการออกแบบหลักสูตร และจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีศรัทธาควบคู่กับสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้ รัฐควรสนับสนุนทรัพยากรที่เอื้อต่อการสร้างนิเวศการเรียนรู้ และให้ความสำคัญกับสมรรถนะเชิงพฤติกรรม และคุณธรรมที่เกิดขึ้นจริงในบริบทพหุวัฒนธรรม การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการวิจัยเชิงติดตามผลการนำหลักสูตรอิสลามศึกษาฐานสมรรถนะไปใช้ในระยะยาว (Longitudinal study) เพื่อวิเคราะห์ความต่อเนื่องในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่ออัตลักษณ์ของเยาวชนมุสลิมในโรงเรียนนำร่อง และควรขยายขอบเขตการวิจัยไปสู่การพัฒนาโมเดลการนิเทศภายในหรือ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของครูผู้สอนศาสนา เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้ที่รองรับการใช้หลักสูตรใหม่นี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) และกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ภายใต้สัญญาเลขที่ A13F670037 คณะผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

Alam, M. S., Asmawi, A. & Fatema, S. (2025). Focus group discussions (fgds) for qualitative and mixed-method approaches: Principles, applications, and key considerations. *Integrated Journal for Research in Arts and Humanities*, *5*(4), 51-56.

Al-Faruqi, I. R. (1989). *Islamization of knowledge: General principles and work plan* (2 ed.). International Institute of Islamic Thought (IIIT).

Aree, S. & Rahman, S. M. A. (2016). Integrated Islamic education in Southern Thailand and Northern Malaysia: reforms and challenges. *Journal of Human Rights and Peace Studies*, *2*(2), 75-106.

Assalihee, M. (2025). *Islamic education in Thailand: History, institutions, and future pathways*. Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University.

Curry, L. & Docherty, M. (2017). Implementing competency-based education. *Collected Essays on Learning and Teaching*, *10*, 61-73.

Gervais, J. (2016). The operational definition of competency-based education. *The Journal of Competency-Based Education*, *1*(2), 98-106.

Hansen, E. J. (2023). *Idea-based learning: A course design process to promote conceptual understanding*. Routledge.

Kuakul, Y. & Wae-useng, N. (2017). Problems of academic affairs administration of Islamic private schools in southern border provinces. *AL-NUR Journal*, *12*(23), 123-133. (in Thai)

Ladlia, K., Kepan, S., Tanomlikhitwong, J. & Seubpradit, L. (2022). *Strengthening area – based management networks in promoting student literacy in Yala Education Sandbox*. Yala Rajabhat University. (in Thai)

Li, Y. & Zhang, S. (2022). Qualitative data analysis. In *Applied research methods in urban and regional planning*. Springer.

McTighe, J. & Wiggins, G. (2012). *Understanding by design framework*. Association for Supervision and Curriculum Development.

Nasucha, M. R., Khozin, K. & Thoifah, I. a. (2023). Synergizing Islamic religious education and scientific learning in the 21st century: A systematic review of literature. *Jurnal Pendidikan Agama Islam (Journal of Islamic Education Studies)*, *11*(1), 109-130.

Natalie, F. & Mario, P. (2023). *21st century competencies: Challenges in education and assessment*. OECD Publishing.

Noaparast, K. B. (2022). Challenges facing the philosophy of education in the twenty-first century. In *Educational Theory in the 21st Century: Science, Technology, Society and Education*. Palgrave Macmillan.

Nuraeni, H. A., Hirmah, K. & Jannah, F. S. (2023). Islam, education, and secularism: A literature review. *BESTARI: Jurnal Studi Pendidikan Islam*, *20*(2), 81-90.

Office of the Council of State. (2019). *Educational Innovation Area Act B.E.* 2562 (2019). Royal Gazette, 136(56 Kor), 102–118. (in Thai)

Office of the Secretary of the Education Council. (2021). *Guidelines for the development of core competencies of basic education students during the transition to competency-based curriculum*. Educational Standards Group, Office of Educational Standards and Learning Development, Office of the Secretary of the National Education Council, Thailand. (in Thai)

Ornstein, A. C. & Hunkins, F. P. (2018). *Curriculum: foundations, principles, and issues* (7th ed.). Pearson.

Sungtong, E. (2021). *Developing collaborative mechanisms for driving education sandbox initiatives to enhance educational quality through administrative and instructional innovations in Pattani province (final research report)*. Prince of Songkla University. (in Thai)

Uyuni, B. & Adnan, M. (2020). The challenge of Islamic education in 21st century. *SALAM: Jurnal Sosial dan Budaya Syar-i*, *7*(12), 1079-1098.